

kronika

ZA PROFESOREM MILANEM ROMPORTLEM

Když před dvěma lety slavili spolupracovníci, kolegové, přátelé a žáci, českoslovenští i zahraniční, šedesátiny nestora českých fonetiků, univ. prof. dr. Milana Romportla, DrSc., vedoucího učitelé katedry lingvistiky a fonetiky filozofické fakulty UK v Praze, netušili, že přání dobrého zdraví, která mu vyslovují, mají zůstat zbožným přáním. Milan Romportl podléhl těžké, vleklé chorobě dne 16. prosince 1982. Do posledních chvílí svou vědou, osnova- val plány do budoucna po svém uzdravení.

V mnoha vědeckých orgánech, institucích, radách a společnostech, v nichž působil — příkladem tomu vedle vlastní činnosti vědecké a učitelské značnou důležitost —, bude scházet jeho harmonizující a syntetizující osobnost. Odešel v něm člen vědecké rady filozofické fakulty UK (dříve předseda její filologické sekce), člen redakce Acta Universitatis Carolinae — Philologicae, editor řady Phonetica Pragensis a AUC, předseda komise pro obhajobu kandidátských a doktorských prací z obce a indoevropské jazykovědy, člen hlavního výboru Jazykovědného sdružení při ČSAV (dříve jeho dlouholetý předseda), předseda criteptické komise ÚJČ ČSAV, člen pravopisné komise ÚJČ ČSAV, člen katedry českého jazyka Sociálněvědní akademie, předseda Mezinárodní komise pro fonetiku a fonologii slovanckých jazyků při Mezinárodním komitétu slavistů, člen Stálého výboru pro organizování kongresů fonetických věd, člen editního komitétu Societas Linguistica Europaea, člen výboru Mezinárodní fonetické asociace (APF), člen čestného výboru Fonetické společnosti Japonska, člen redakční rady Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung (NDR) a prezident Mezinárodní společnosti fonetických věd (ISPhS). Poslední funkce si zvláště vážil a který mu je věnována.

Úplná bibliografie prací profesora Romportla vyjde v 6. svazku řady Phonetica Pragensis, který mu je věnována.

gogické fak. v Ústí n. L., 1980, s. 6–131) před- stavuje nepochybně závažný příspěvek k de- tailuární poznání jednoho z dosud nedostatečně probádaných úseků gramatiky současné spisov- né češtiny. Cílem práce bylo „nastínit systém dějových substantiv v češtině z hlediska va- lence a ukázat v hlavních rysech, k jakým známým ve valenci při transformaci sloves v dějová substantiva dochází“ (s. 102).

Tento svůj cíl posouvající monografie splňuje, ba možno říci, že podává více než jen „nástin systému v hlavních rysech“; vychází z vlast- ního bohatého a reprezentativního materiálu (příčemž pojem dějová substantiva chápe dost široce), detailně jej analyzuje, popisuje a třídí — a i když ovšem nemohla z důvodů rozsáho- vých celý tento materiál předvést.

Práce je rozdělena do dvou, přibližně stejně rozsáhlých oddílů: první podává obecné výkla- dy teoreticko-metodologické, druhý pak pre- zentuje vlastní materiálovou analýzu a inter- pretaci.

Za teoreticko-metodologický základ autor zvolil — soudím, že šťastně — přístup valentní, který se na základech vypracovaných Tesně- rem v poslední době rozvíjí zejména v ling- vistice Německé demokratické republiky a So- větského svazu a je blízký jistým postupům vypracovaným na základě domácí tradice v Československu. První oddíl přehlíží dosa- vadní práce tohoto zaměření, srovnává je (v tomto směru mohl však jít autor myslím hlouběji) a dochází k formulování své vlastní- vaný přístup. Nemohl podat, pochopitel- ně, úplně a detailně obraz vědeckého vývoje na tomto úseku, leccos by bylo možno doplnit, na některé otázky je možno dívat se i jinak. Avšak ve velké míře podal autor obraz výsňový a jasný, takže tato část práce může být pro jiné badatele velmi užitečná.

Vlastní teoreticko-metodologický rámec zvo- lený na tomto pozadí je formulován sice dosti lakonicky (a bez zdůvodnění volby z několika- nabízejících se možností), avšak jasně. Před- ností zvoleného postupu (doplněného příbli- žením k některým, jen obecně naznačeným vztahům transformacím) je též systematické přiblížení ke korelacím gramatické formy, jejího významu a odpovídajícího sémantického obsa- hu, což ve velké míře umožnilo obejít úskalí dvou krajností, jak pouhé formalismu, tak nekontrolovatelného sémantismu. Zajímavá je klasifikace základvých větných struktur

podle počtu a druhu valenčních členů (autor uvádí 9 typů), jakož i tabulka intencí- ných typů sloves (je jich rovněž 9). Přednost práce je ovšem i to, že zvolený přístup byl důsledně aplikován na rozbor rozsáhlého materiálového korpusu, čímž byla jeho nosnost provětve- nálově exercepce a doplňuje ji údaj ze slovníků.)

K obecně častí Novotného monografie bych měl dvě poznámky: Autor se pokouší spojit přístup valentní (a intencí) s tradičními kategoriemi závislosti a větné sémantické syntaxe s lisením dvoječlenné a jednočlenné věty, jakož i predikace a determinace. Je to však úkol značně obtížný vzhledem k dispartitnosti obou přístupů, jak ostatně vyplývá i z některých formulací autorových (na jedné straně se záu- razuje základní důležitost predikace (pre- dikacího syntagmatu), na druhé straně se pak konstatuje, že „predikace v principu netvoří větnou strukturu“ (s. 30)). Možná, že by bylo výhodnější oba přístupy spíše jen konfronto- vat a ukázat jejich výhody a nevýhody.

Výklady o vztahu „vazby“, „reke“ (a „va- lence“) jsou originální, promyšlené a zajímavé. Vazba je — podle Novotného — systé- mová vlastnost daného slova mimo kontext (mimo zapojení do syntaktické konstrukce) a záleží v tom, že slovo (v daném významu) vyžaduje, aby jeho rozvíjeji substantivum bylo v jistém pádě. Naproti tomu reke je způsob, jímž substantivum jakožto člen rozvíjeji projevuje svým tvarem svou syntaktickou závislost na členu rozvíjeném (v souladu s jeho vazbou). Lze si však položit otázku, zda bychom o tuto jennou pojmovou diferenciaci usilovali i tehdy, kdybychom (shodou okolností) neměli k dispo- zici ony dva vžitě termíny (většinou ovšem vágne užívavé).

Příklad intencí- ných slovesných či větných typů je nesporně zajímavý. Pracuje se s těmi- to sémantickými entitami: agens a nositel, děj, patiens, circumstans, vlastnost; kritéria pro jejich identifikace se však neuvádějí.)

Autor se tu pokouší konstituovat je — po vzoru slovesných prací o intenci — na znač- ném stupni zobecnění, což má své srovnání se systémem typů valenčních, avšak je to za cenu toho, že tyto značné obecné intencí- ný typy představují na nižším stupni zobecnění (pracu- jícím s lépe uchopitelnými sémantickými entita- mi) množinu podtypů leccak značné hetero-